J.L. BORGES

Articol I. JUAN MURAÑA

Ani de zile am repetat întruna că mi-am petrecut copilăria în Palermo. E vorba, acum o ştiu, de o simplă ostentaţie literară; adevărul este că am copilărit de cealaltă parte a lungului grilaj cu vârfuri ascuţite, într-o casă cu grădină şi cu biblioteca tatălui şi a bunicilor mei. Acel Palermo al cuţitului şi al chitarei ajungea (mi-o spuneau cu toţii) până la colţul casei noastre; în 1930, i-am consacrat un studiu lui Carriego, vecinul nostru, cântăreţ şi exaltator al mahalalei. Hazardul mi l-a scos în faţă, la scurtă vreme după asta, pe Emilio Trápani. Eu mă îndreptam către Morón; Trápani, care se afla chiar pe locul de la fereastră, m-a strigat pe nume. Nu l-am recunoscut din prima clipă; se scurseseră, doar, atâţia ani din vremea când eram colegi de bancă, într-o şcoală de pe strada Thames. Roberto Godel, cred, îşi aminteşte.

Nu ne-am purtat afecţiune niciodată. Timpul ne îndepărtase, şi tot astfel indiferenţa reciprocă. Mă învăţase, acum îmi amintesc, rudimentele argoului din vremea aceea. Ani înjghebat una dintre acele conversaţii banale ce se înverşunează în găsirea unor fapte inutile şi revelează moartea unui coleg care acum e doar un nume. Deodată Trápani îmi spuse:

— Mi-a împrumutat cineva cartea ta despre Carriego. Vorbeşti acolo, fără încetare, despre răufăcători; ia spune, Borges, ce poţi şti tu, de fapt, despre răufăcători?

Mă privi cu un soi de oroare ofensată.

— M-am documentat, i-am răspuns.

Nu mă lăsă să mai continuu şi îmi spuse:

— Documentat, ăsta-i cuvântul. Mie documentele nu-mi sunt de nicio trebuinţă; eu lumea asta o cunosc.

După o pauză adăugă, încredinţându-mi, parcă, o taină:

— Sunt nepotul lui Juan Muraña.

Dintre cuţitarii pe care i-a avut Palermo prin jurul anilor nouăzeci şi ceva, cel mai vestit a fost Muraña. Trápani continuă:

— Florentina, mătuşa mea, era nevasta lui. Povestea ar putea să te intereseze.

Unele accentuări de tip retoric şi unele construcţii ample mă

făcură să presupun că nu era întâia oară când o relata.

„— Mamei i-a displăcut întotdeauna faptul că propria-i soră şi-a unit viaţa cu aceea a lui Juan Muraña, care în ochii ei era o fiară iar în ochii mătuşii mele Florentina, un om de acţiune. Despre soarta unchiului meu au circulat fel şi fel de poveşti. S-au găsit unii care au pretins că într-o noapte, după mai multe păhărele, ar fi căzut de pe capra trăsurii tocmai când dădea colţul spre strada Coronel, şi ţeasta i s-ar fi zdrobit de pietre. S-a mai spus că, urmărit fiind de oamenii legii, ar fi fugit în Uruguay. Mama, care nu l-a putut înghiţi niciodată pe cumnatul ei, n-a vrut să-mi lămurească lucrurile. Eu eram foarte mic şi nu mi-l amintesc deloc.

Pe vremea Centenarului, locuiam în pasajul Russell, într-o casă lungă şi îngustă. Uşa din fund, care stătea totdeauna încuiată, dădea spre strada San Salvador. În odaia de la mansardă locuia mătuşa mea destul de vârstnică şi întrucâtva ciudată. Slabă şi ciolănoasă, era, sau îmi părea, foarte înaltă, şi numai rareori se hotăra să scoată câte o vorbă. Îi era frică şi de umbra ei, nu ieşea niciodată, nu ne îngăduia să-i pătrundem în odaie şi o dată am prins-o, chiar, furând şi ascunzând mâncare. În cartier se spunea că moartea, sau dispariţia, lui Muraña îi tulburaseră mintea. Mi-o amintesc înveşmântată mereu în negru. Căzuse în mania de a vorbi singură.

Casa era proprietatea unui anume domn Luchessi, patron al unei frizerii de prin Barracas. Mama, care făcea cusătorie de comandă, ajunsese la ananghie. Fără a le înţelege pe de-a-ntregul, înregistram cuvinte spuse în taină: ofiţer de justiţie, mutare, evacuare pentru neplată. Mama era zdrobită; mătuşa repeta cu înverşunare: Juan n-o să rabde ca veneticul să ne arunce în stradă. Şi pomenea atunci împrejurarea – pe care o ştiam pe dinafară – când un neobrăzat din mahalaua Sudului îşi îngăduise să pună la îndoială curajul bărbatului ei. Acesta, îndată ce aflase, pornise tocmai către celălalt capăt al oraşului, îl căutase, cu o lovitură de pumnal îi şi făcuse felul, şi-l azvârlise apoi în râu. Nu ştiu dacă povestea era adevărată; ceea ce are însemnătate acum e faptul de a fi fost narată şi crezută.

Eu mă şi închipuiam dormind pe vreunul dintre maidanele de pe strada Serrano, sau cerând de pomană cu un coşuleţ de zarzăre în

mână. Mă ispitea a doua variantă, care m-ar fi scăpat de şcoală.

Nu ştiu cât a durat această frământare. Cândva, răposatul tău tată ne-a spus că timpul nu se poate măsura în zile, aşa cum se măsoară banii în *centavos* şi în *pesos*, din pricină că banii sunt egali, dar fiecare zi e diferită şi, poate, fiecare ceas. N-am înţeles prea bine ce spunea, dar fraza mi-a rămas întipărită în minte.

Într-una din acele nopţi am avut un vis care s-a preschimbat, la urmă, în coşmar. L-am visat pe unchiul meu Juan. Eu n-ajunsesem să-l cunosc, dar mi-l închipuiam cu chip de indian, vânjos, cu mustaţă rară şi chică. Mergeam spre mahalaua Sud, printre mari bolovani şi bălării, dar aceşti bolovani şi aceste bălării erau totodată şi strada Thames. În vis soarele era sus pe cer. Unchiul Juan era înveşmântat în negru. Se opri lângă un soi de schelă, într-un defileu. Îşi ţinea una dintre mâini sub haină, în dreptul inimii, nu ca şi cum ar fi voit să scoată o armă, ci mai degrabă s-o ascundă. Cu un glas foarte trist, rosti: M-am schimbat mult. Scoase mâna încet şi ochii mei văzură o gheară de vultur. M-am deşteptat strigând în întuneric.

A doua zi mama îmi spuse să merg cu ea la prăvălia lui Luchessi. Ştiu că voia să-i ceară o amânare; mă lua cu ea, fără îndoială, pentru ca proprietarul să-i vadă strâmtorarea. Nu-i spuse nicio vorbă soră-sii, care nu i-ar fi îngăduit să se umilească într-o asemenea măsură. Eu nu fusesem niciodată în Barracas; mi s-a părut că e mai multă lume, mai multă circulaţie şi sunt, în schimb, mai puţine maidane. Îndată ce dădurăm colţul, zărirăm poliţişti şi gloata în faţa casei cu numărul pe care-l căutam. Un vecin trecea de la un grup la altul povestind că pe la trei dimineaţa îl deşteptaseră nişte bătăi în uşă; auzise apoi uşa deschizându-se şi pe cineva intrând. Iar uşa n-o mai închisese nimeni; în zori, Luchessi fu găsit în vestibul, pe jos şi îmbrăcat numai pe jumătate. Era străpuns cu lovituri de pumnal. Omul locuia singur, justiţia n-a găsit niciodată vinovatul. Nu se furase absolut nimic. Cineva îşi aminti că, în vremea din urmă, răposatul îşi pierduse vederea aproape pe de-a-ntregul. Altcineva rosti cu o voce autoritară: „Îi sunase ceasul”. Afirmaţia, ca şi tonul m-au impresionat; de-a lungul anilor am putut să observ că, de frecare dată când moare cineva, nu lipseşte un sentenţios care să facă aceeaşi descoperire.

Cei ce privegheau mortul ne îmbiară cu cafea şi eu băui o ceaşcă. În sicriu, în locul mortului, se afla un chip de ceară. I-am spus lucrul acesta mamei; unul din cei de la pompe funebre începu să râdă şi-mi lămuri că acel chip înveşmântat în negru este domnul Luchessi. Am rămas parcă fascinat, privindu-l. Mama a trebuit să mă tragă de mână.

Luni de zile nu s-a vorbit despre altceva. Crimele erau rare pe atunci; adu-ţi aminte cât s-a mai trăncănit pe seama acelora făcute de Pletosul, de Clopot sau, pe urmă, de Lemnaru. Singura făptură din Buenos Aires căreia nu i s-a clintit un fir de păr a fost mătuşa Florentina. Repeta întruna, cu insistenţa bătrâneţii:

— V-am spus eu că Juan n-o să rabde ca veneticul să ne lase fără acoperiş deasupra capului.

Într-o zi ploua cu găleata. Cum nu puteam să mă duc la şcoală, m-am apucat să scotocesc prin casă. Am urcat la mansardă. Mătuşa se afla acolo, cu o mână aşezată peste cealaltă; am intuit că nici măcar nu se gândea. Odaia mirosea a umed. Într-un ungher se afla patul de fier, cu mătăniile atârnate de una dintre bare; în alt ungher, un cufăr de lemn pentru păstrat haine. Pe unul din pereţii daţi cu var, într-o imagine, era La Virgen del Carmen. Pe măsuţa de noapte se afla sfeşnicul.

Fără să ridice privirea, mătuşa îmi spuse:

— Ştiu ce te aduce aici. Maică-ta te-a trimis. Tot nu vrea să priceapă că Juan a fost cel care ne-a salvat.

— Juan? am bâiguit eu. Juan a murit de mai bine de zece ani.

— Juan e aici. mi-a spus. Vrei să-l vezi?

Deschise sertarul mesei şi scoase un pumnal.

Continuă să mi se adreseze cu blândeţe:

— Uite-l aici. Ştiam eu că n-are să mă părăsească niciodată. Cât e pământul ăsta n-a fost alt om ca el. Nu l-a lăsat pe venetic nici să crâcnească.

Abia atunci am înţeles. Această sărmană femeie cu mintea rătăcită îl ucisese pe Luchessi. Mânată de ură, de sminteală, şi poate, cine ştie, de iubire, se strecurase pe uşa ce dădea spre sud, traversase în toiul nopţii străzi după străzi, găsise în cele din urmă casa şi, cu aceste mâini mari, ciolănoase, înfipsese pumnalul. Pumnalul era

Muraña, era dispărutul pe care ea continua să-l adore.

Nu voi şti niciodată dacă i-a încredinţat istoria mamei. A murit cu puţin înaintea evacuării".

Aici sfârşeşte povestirea lui Trápani, cu care nu m-am mai întâlnit niciodată. În istoria femeii care a rămas singură şi care-l confundă pe omul ei, pe tigrul ei, cu obiectul acesta plin de cruzime pe care el i l-a lăsat, cu arma faptelor lui, cred că întrevăd un simbol, sau mai multe. Juan Muraña a fost un om care a păşit pe străzile copilăriei mele, care a ştiut tot ce le este dat oamenilor să ştie, care a cunoscut gustul morţii şi care a devenit apoi un cuţit; iar acum amintirea unui cuţit, iar mâine fi-va uitarea, obştească uitare.

Trad. C. H.